

Отже, в 20-х роках відбувався досить активний національно-культурний розвиток німців. Була створена система національних шкіл, професійно-технічних та педагогічних закладів. Негативним фактором було недостатнє фінансування системи освіти, незадовільний стан навчальних закладів. У сфері культури функціонували сільбуди, бібліотеки, театри, видавалася національна література з іншого боку, через залучення німецького населення до освіти та культури, радянська влада намагалася змінити світогляд німців-колоністів. З 30-х рр. XX ст. почали закриватися німецькі навчальні заклади, установи культури, видавничі органи, як осередки контрреволюції. Репресіям піддавалися діячі науки, культури та церкви. Національно-культурне життя німців-колоністів підлягало реорганізації, а згодом і ліквідації.

1. Букач М. Национальные меньшинства и политика советского правительства Украины в 1921-1925 гг. — Одесса, 1999. 2. Бученко А. Советское строительство и нацменьшинства на Украине. — Харьков, 1926. 3. Васильчук В.М. Німці в Україні. Історія і сучасність (друга половина XVIII — поч. XXI ст.). — К. 2004. 4. Кулинич І. М., Кривець Н.В. Нариси з історії німецьких колоністів в Україні.-К.,1995. 5. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Ч.2. — К., 1997. 6. Панчук М. Німецька меншина в контексті політики коренізації // Діалог. — 2000. — № 1. — С.119-121. 7. Плесская Э.Г. Немецкая национальная школа в 1920–1921 гг. — Одесса., 2003. 8. Сірополько С. Історія освіти в Україні. — К., 2001. 9. Солодова В.В. Одесский немецкий рабоче – колхозный театр: истоки и становление // Немцы Одессы и Одесского региона.-Одесса, 2003. — С. 306-318. 10. ЦДАВОВ Ф. 166 оп.2 спр.621, арк.1-2. 11. ЦДАВОВ Ф.166 оп.1 спр. 947, арк. 62. 12. ЦДАВОВ Ф. 166 оп. 1 спр. 693, арк.112. 13. ЦДАВОВ Ф.1 оп. 2 спр. 1148, арк. 261-263. 14. ЦДАВОВ Ф.413 оп.1 спр. 367, арк. 10. 11. 15. ЦДАВОВ Ф.413 оп. 1 спр. 368, арк. 20. 16. ЦДАВОВ Ф.413 оп. 1 спр. 369, арк. 42, 41, 43, 53, 36, 64. 17. ЦДАВОВ Ф.5 оп. 1 спр.2190, арк.28,119,84, 82. 18. ЦДАВОВ Ф. 166 оп. 2 спр. 617, арк.2.

Надійшла до редколегії 27.01.10

О. Костючок, асп.

СТВОРЕННЯ І СТРУКТУРНА ПОБУДОВА КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ЗА ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

У статті розглядаються процеси створення і структурної побудови українського органу місцевого самоврядування у місті Києві за часів німецької військової адміністрації.

Processes of creation and organization of local ukrainian selfgovernment body in Kyiv during governing of german military administration are analized at the article.

Дослідження проблематики створення і побудови органів місцевого самоуправління за часів німецької окупації сьогодні викликає значний інтерес науковців. Тема місцевого самоврядування, в період гітлерівської окупації є доволі дискусійною. В середовищі вітчизняних і зарубіжних істориків точаться дискусії стосовно того наскільки взагалі можна вважати місцеві органи влади самоврядними тощо. У запропонованій статті головний акцент робиться на проблемі появи та розбудови Київської міської управи в період функціонування в Києві німецької військової адміністрації у вересні-жовтні 1941 р. В історіографії, зазначена тема, на жаль, не знайшла детального висвітлення. Окремі аспекти досліджувалися такими дослідниками як І. Верба, Л. Винар, Т. Заболотна, О. Кучерук. Проте, загалом, ця сторінка історії міста Києва залишається малодослідженою. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 19 вересня по кінець жовтня 1941 р. і пов'язані з часами функціонування на території міста Києва німецької військової адміністрації.

В історіографії не існує єдиної точки зору з приводу дати заснування Київської міської управи (далі – КМУ). Головною причиною наявності різних думок є розбіжності в джерелах, які безпосередньо стосуються цієї проблеми. Сучасники подій не могли дати однозначної відповіді на це запитання. В їхніх мемуарах знаходяться різні версії. Зокрема М. Величківський констатував створення КМУ під 20 вересня [3, с.45]. Сотник С. Сулятицький – на 3-4 день після захоплення німцями Києва (22-23 вересня) [22, с.190].

Українські історики І. Верба [1, с.247] та Т. Заболотна [6, с.770] вважають більш ймовірною датою ту, яку було вказано в споминах одного з засновників Управи С.Сулятицького – 22-23 вересня. Для І. Верби, підтвердженням цього факту є документи, які виходили від тимчасової міської адміністрації до 22 вересня за підписом Павловського в газеті "Українське слово" [1, с.247]. Т. Заболотна, лише вказувала що перші документи Управи датовані 23 вересня без посилання на джерела цієї інформації [6, с.770]. Зенон Городиський стверджував, що КМУ створено 20 вересня [4, с.272]. Л. Винар вказував дату обрання першого голови Київ-

ської міської управи українськими колами 21 вересня [14, с.31]. О. Кучерук дотримується думки про створення Управи зі скликанням зборів 21 вересня [8]. Натомість Джон Армстронг, спираючися на інтерв'ю безпосередніх учасників подій, лише зауважував момент обрання міського голови не раніше 2-3 дня після взяття Києва [23, р.102].

Зважаючи на велику кількість версій, спробуємо детально реконструювати процес заснування КМУ, який дозволить нам наблизитися до встановлення історичної істини.

Процес створення КМУ знайшов широке відображення в радянських та українських емігрантських документах і матеріалах. З цього документального масиву виокремлюється дві діаметрально протилежні версії: українська емігрантська та радянська. Кожна зі згаданих версій має право на власне існування й повинна бути розглянута з позицій об'єктивності.

Розпочнемо з огляду української емігрантської версії заснування КМУ. Розглядаючи проблему, варто наголосити, що створення Управи не було якимось винятковим явищем. На місцях, під час руху похідних груп ОУН(м) на схід, за їхньою ініціативою, на звільнених від більшовиків територіях, у селах та містах, створювалися органи місцевого самоуправління, що мали за мету "ставити німців перед dokonаними фактами" як зауважував доволі прихильний до українців капітан німецької військової розвідки(абверу) Ганс Кох [4, с.275]. Створення КМУ проводилося за відпрацьованим сценарієм. Члени похідної групи проводили зондаж місцевого населення та виявляли згодних брати участь у створенні місцевого органу самоуправління. Створення органів самоуправління не мало б успіху в разі відсутності місцевих людей, які виявили б бажання працювати в них. У Києві, на цю пропозицію членів похідної групи ОУН(м), відгукнулися, насамперед, вчителі середніх шкіл. Вони становили найбільшу частину осіб, що зібралися для обговорення важливих місцевих справ, в тому числі і питання створення місцевого органу самоуправління. 19 вересня 1941 р. відбулося зібрання за участю 11 людей – місцевих жителів (переважно учителів) та 3 членів ОУН(м). Саме на цьому зібранні прийнято рішення розпочати створення КМУ. Тут же, переважна більшість

присутніх висловилося на підтримку професора О. Оглобліна на відповідальний пост у КМУ [22, с.189]. Очевидно, що цю дату – 19 вересня 1941 р. – слід вважати днем заснування Міської Управи Києва. Формування структури КМУ розпочалося 22 – 23 вересня 1941 р. З упевненістю можна стверджувати – КМУ постала як результат ініціативи членів мельниківських похідних груп. Місцеве населення, через попередній режим терору, стало заляканим та не виявляло власної активності чи ініціативи. Поштовх до дії дали українські націоналісти.

Після того, як було влаштовано справи зі створенням Управи на рівні місцевого населення, постала потреба владнати відносини з німецькою військовою владою міста Києва. Управа мала отримати дозвіл на існування від німців. Завдяки тому, що С. Сулятицький працював перекладачем при німецькій військовій частині, він зумів виклопотати дозвіл на організацію Управи.

Створення установи, яка мала виконувати низку господарських функцій з відновлення інфраструктури міста, частини сфери виробництва, цілком відповідало інтересам окупаційної адміністрації. Основна увага німців зосереджувалася на фронті, всі сили військової влади спрямовувалися на вирішення нагальних питань, пов'язаних з забезпеченням надійного тилу. Німецька ж цивільна адміністрація в перші місяці окупації ще не була створена.

З отриманням дозволу від німців, організатори Управи вдалися до проведення зборів, які мали представляти не тільки оунівців-мельниківців, але й всю місцеву громаду. Акція ставила за мету представити весь процес, як результат активності і волевиявлення переважної більшості населення міста Києва [16, с.131]. Це було привселюдне рішення створити Управу та обрати її голову і заступника голови. Збори проводилися 22 або 23 вересня [22, с.190]. На зборах були присутні, приблизно, 30 чоловік, відбувалися ці збори в одній із десятирічних шкіл на Подолі [16, с.130].

У науковій та мемуарній літературі стверджується про справжнє протистояння за посаду голови КМУ між В. Багазієм та О. Оглобліним, де В. Багазій виступав представником "місцевої підпільної ОУН", а потім говорив, що був відісланий київськими громадянами [8].

Згадані факти лише надають емоційного забарвлення події, адже кандидатура О. Оглобліна була узгоджена напередодні і збори перетворилися на формальність. Ймовірно, завдяки тому, що В. Багазій щиро зустрів націоналістів і відразу намагався ідентифікувати себе з ними, зумів отримати посаду заступника голови [23, р.102]. За даними окремих істориків, які користуються відомостями поданими в спогадах службовця гестапо М. Андрусяка, В. Багазій намагався виступати від імені бандерівського крила, внаслідок чого отримав посаду заступника голови [8; 1, с.247]. Хоча сам М. Андрусяк вказував на дезінформаційну сутність тверджень про виступ В.Багазія від бандерівців [13, с.803]. Принагідно слід зауважити, що вплив бандерівців у вересні – жовтні 1941 р. в Києві майже не відчувався, окрім витівок з українським прапором, адже похідна група ОУН(б) спрямована до Києва, була арештована в серпні 1941 р. під Києвом. В. Багазій повністю орієнтувався на мельниківців.

Обрання О. Оглобліна головою Управи з задоволенням сприйняло керівництво Вермахту, що стало свідченням тісної співпраці ОУН(м) з німецькою військовою владою в ті часи на теренах Східної України [23, р.102].

Реальною силою в створенні КМУ стали оунівці-мельниківці, адже саме ця установа стала їхньою креатурою та знаряддям втілення власних цілей. Звичайно,

потрібно враховувати поміркованість німецького військового командування, яке дозволило створити Управу.

Крім вищенаведеної точки зору привертає увагу викладення процесу створення КМУ з позицій радянської розвідки. В основному, відомості радянських донесень (які на сьогодні доступні для широкого кола дослідників) базуються на матеріалах газети "Українське слово" та повідомленнях окремих агентів на рівні пересічних мешканців міста Києва. Тому, зазначені матеріали відображають погляди звичайних жителів, слова яких переказували інформатори розвідки без глибокої деталізації процесів та багатьма фактологічними помилками, оскільки відомості про стан в місті фіксувалися через декілька місяців після події. Одразу впадає у вічі заідеологізованість повідомлень.

Співробітники НКВС зробили спеціальний огляд у якому викладалися події пов'язані зі створенням КМУ крізь призму матеріалів газети "Українське слово". Одразу два перших речення огляду суперечать одне одному. З приводу організації українських органів влади зазначається, що їх дозволено фашистським командуванням. В наступному реченні лунає протилежне – "за завданням фашистського військового командування організована так звана Міська Управа" [7, с.216]. Тобто ініціатор і рушій створення КМУ радянськими джерелами точно не визначений. Незважаючи на певну нелогічність, з наступних радянських джерел прослідковуємо думку, що ініціатором створення КМУ виступила німецька влада, з метою "організації та залучення на службу до німців місцевих колабораціоністів, націоналістів, запеклих ворогів радянської влади". Не визнається участь частини населення міста у формуванні КМУ як вияв власної ініціативи. Засновники КМУ затавровуються з радянських ідеологічних позицій, зображаючись "бузувірами і недолюдками". Про збори із створення Управи нічого не згадується. З радянських джерел робимо висновки, що КМУ постала як німецька креатура. О. Оглоблін зображується щирим колабораціоністом, який у день вступу німецьких військ до Києва вийшов їх зустрічати із хлібом та сіллю. Ця особа задовольняла німецьке командування, завдяки чому його призначено "председателем міської управи" [7, с.313].

Слід визнати, що міське населення, будучи заляканим, терором радянського режиму не вірило в можливість розбудови міського життя власними силами тому вірили, що не можливо було організувати міське самоуправління без безпосередньої участі німців. Окрім цього доречно врахувати чутки, створені і поширювані більшовицькими підпільниками. Тому версія створення КМУ за безпосередньою участю німецької військової адміністрації могло мати значне поширення серед населення міста Києва.

Для населення Києва створення Управи не мало якогось винятково важливого значення. Великої ролі в подальшій відбудові мирного життя їй не надавалося, що виразно проявляється у творі Д. Гуменної "Хрещатий Яр".

Отже, порівнюючи обидві версії подій, відразу впадає у око їхня діаметральна протилежність. Найближчою до істини є версія оунівців-мельниківців, яка відтворює основні миті. О. Оглобліна вибрали не німці, а частина свідомих українців, мешканців Києва, що запропонували його кандидатуру 19 вересня активу українських націоналістів-мельниківців.

Натиску з боку німецької військової адміністрації на цивільне українське управління, як зазначали самі оунівці-мельниківці, майже не було. Німці не брали участі у створенні КМУ. Вони лише погодились на заснування установи. Склад, сфера діяльності, плани КМУ свід-

чать, що вона не діяла на початковому етапі окупації в статусі колабораціоністського органу.

У проміжку часу з 19 вересня до кінця жовтня, період правління німецької військової адміністрації, мала місце інтенсивна фаза розбудови КМУ. Для кращого розуміння, розглянемо значення та завдання КМУ, які вбачалися її головним ініціаторам – оунівцям мельниківського крила. ОУН(м), як і ОУН(б), у своїй програмі, поставило за найголовнішу мету створення самостійної української держави. Задля втілення цієї мети, утворюється в Києві на початку жовтня 1941 року Українська Національна Рада. Ця установа мала відігравати роль українського передпарламенту й офіційного представництва українського народу перед німецьким командуванням та світовою спільнотою. Їй відводилася головна роль у майбутньому України. КМУ виступала в якості установи місцевого самоуправління від імені киян та мала займатися, переважно, господарськими питаннями місцевого значення. На одному з пленумів КМУ один з службовців спробував визначити саму суть поняття самоуправління міста Києва: "Що таке є самоврядування міста Києва? Це є певна територія Української держави, якій дані права улаштовувати і організовувати життя своїх громадян на цій території так, як вона хоче". Причому ці слова лунали 6 грудня 1941 року [21, Арк. 23].

В умовах правління німецького військового командування, оунівці-мельниківці отримали значний простір для здійснення своєї діяльності не зазнаючи при цьому ніяких суттєвих перепон. Репресії по відношенню до оунівців-мельниківців, в даний момент, з боку німців не застосовувалися, тому питання з конспірацією та легалізацією своєї діяльності для українських націоналістів не становили порядку денного. Відповідним чином це відбивалося і на значенні КМУ.

У політичній сфері її роль не оцінювалася високо. Так, коли існувала можливість у професора Величківського зайняти відповідальну посаду в системі КМУ її ж відразу відкинули, мотивуючи незначною та локальною за своїм спрямуванням, діяльністю установи. Її діяльність та вплив не відчувалися на теренах колишньої території Київської області [22, с.190]. Не передбачалося підвищити роль КМУ в майбутньому.

Установа мала на меті, організувавши всі сили місцевого населення, спрямувати свою діяльність на відновлення нормального життя в місті та його відбудову в якості майбутньої столиці України. Найбільше уваги надавалося вирішенню господарських проблем.

У питаннях взаємовідносин між Українською Національною Радою (далі – УНР) і КМУ варто припустити, що між цими двома органами існували взаємини, які ґрунтувалися на основах підзвітності і підпорядкування КМУ як органу місцевого самоврядування по відношенню до УНР як офіційного і верховного представника українського народу. Дане припущення ґрунтується на тій підставі, що Буковинський курінь склав присягу на вірність УНР як представнику українського народу [2, с.141; 4, с.270]. Відомо, Буковинський курінь брав участь у формуванні порядкового сектору КМУ. Можливо, дану клятву приносили і співробітники Управи.

УНР і КМУ, як передпарламент і орган місцевого самоврядування, мали бути тими ланками, які формували б фундамент майбутньої самостійної України.

Розглядаючи організаційну структуру Управи слід зазначити, що її організатори намагалися уникати копіювання структур управління колишньої більшовицької влади. Все, що нагадувало про більшовизм знищувалося. Організаційна побудова структура була подібною до структури освітніх установ і включала відділи та секції. Присутність посади референта свідчила про значний

вплив ініціаторів Управи з української еміграції та Західної України, хоча не виключається можливість участі у розробці проектів структури української цивільної адміністрації, декотрих колишніх службовців часів Української Народної республіки, що залишилися у підрадянській Україні. Організаційним рушієм побудови в даний момент стали українські націоналісти [16, с.131].

У принциповому питанні формування особового складу відділів Управи, організатори наштовхнулися на великі проблеми. Колишні працівники радянських управлінських установ не підходили з ідеологічних міркувань. Відчувався брак спеціалістів відповідної кваліфікації. Але час вимагав підбору і скорішого формування органів самоуправління. Тому, основним резервом з якого черпалися кадри, стала місцева українська інтелігенція. Чільні посади зайняли співробітники УНДІПу [8]. Серед високопоставлених посадовців Управи перебували вчителі середніх шкіл. Заохочувалося до співпраці місцеве населення, особливо ті, хто відзначався своєю самосвідомістю українця, постраждав від більшовицьких репресій і здобув відповідну освіту. Зазвичай, на керівні посади Управи вибиралися та призначалися особи з вищою освітою.

В управлінському складі знаходилися особи з дореволюційною освітою, колишні співробітники Управи дореволюційних часів, галицькі українці, що потрапили в полон до російської армії під час Першої Світової Війни [10, Арк. 4-7; 15, Арк. 2-2 об.].

Що стосується співробітників нижчих ланок – керівників будинків, двірників, сажотрусів тощо, тих хто зостався після евакуації більшовиків і не були комуністами, залишалися на своїх посадах і мали приступити до виконання своїх обов'язків вже у системі КМУ. Поряд з місцевим населенням, провідні місця займали і оунівці-мельниківці. Вони перебували на багатьох посадах в різних відділах і, частково, спрямовували роботу Управи. Майже повністю економічні та культурні сфери міського управління залишилися в руках керівників місцевого походження, натомість, сили ОУН(м) узялися організовувати найбільш важливі(з їхньої точки зору) ділянки – пропаганди і поліції [23, р.103].

Для більшості управлінців КМУ характерною стала некомпетентність. Вони не знали, що робити і як робити. Притаманною рисою співробітників КМУ була відсутність в багатьох випадках організаційних здібностей. Ці особливості завжди виявляються під час організації будь-яких установ у часи різних суспільних змін.

В період урядування німецької військової влади втручання в кадрові справи КМУ не зафіксовано, що додатково свідчило про самостійність установи.

Кадри КМУ, з ідеологічних позицій, зображалися радянськими шпигунами як "шалені українські націоналісти, колишні петлюрівські офіцери і т.д." тобто активні антирадянські елементи [7, с.237].

Звичайно, окрім свідомих українців та людей, що пов'язували свої надії з відновленням самостійної України, в Управу пробивалися німецькі та радянські шпигуни, інформатори. Особливо значну роль більшовицьких шпигунів, провокаторів відзначали після війни члени ОУН(м), які вказували на те, що ці провокатори німецькими руками винищували українських націоналістів [16; с.131, 132].

Як у будь-якій структурі, в КМУ були свої вищі органи та посади. До вищих органів і посад Управи відносяться наступні: посада голови КМУ, Президія КМУ, відділи КМУ.

В досліджуваній період, принципи функціонування та ранжирування посад і органів дещо відрізнялися від часу обрання головою В. Багазія та приходу німецького цивільного управління. Хоча в науковій літературі відзнача-

ється керівна роль міського голови, проте дані припущення не відповідають фактам. Міський голова очолював Управу, але керівна роль належала Президії КМУ. По суті, КМУ була колегіальним органом і всі найважливіші рішення мали прийматися Президією, до складу якої входив і міський голова. Згодом, за часів головування В. Багазія, роль Президії зводиться нанівець.

Розглянемо принципи обрання на посади і формування органів та управлінських структур. Розпочнемо з посади міського голови. Міський голова мав обиратися населенням міста, але в умовах невизначеної політичної ситуації та війни, голова обирався на зборах, які репрезентували волевиявлення місцевих повноправних киян. Через об'єктивні причини викликані війною, ці збори не могли бути чисельними. Після виборів, обраний голова отримував відповідне посвідчення від німецького військового командування, яке підтверджувало його статус голови міста.

Конкретних термінів перебування на посаді голови, на жаль, ніде не зафіксовано, але все це мало залежати від ходу війни і часу її завершення. В німецьких документах статус 1-го міського голови зазначався як тимчасового мера [12, Арк.9]. Першим головою Київської Міської Управи став Олександр Оглоблін.

До компетенції міського голови належали: зносини з німецькою військовою владою (де голова виступав як офіційний представник Управи та не німецької частини населення міста); організаторські функції; право видавати розпорядження і накази по місту і міській Управі; перебування в складі Президії КМУ; право брати позички у німецького командування; право призначати на посади співробітників наукових установ [11, Арк.3; 15, Арк. 48, 49, 50, 52; 5, Арк. 3-3 об.].

Як вже зауважувалося, Президія була головним органом КМУ. Хто саме входив до складу Президії на даний час не відомо, якщо не враховувати єдиного голову міста, який, можливо, головував в ній.

Президія КМУ затверджувала постанови, що мали силу обов'язкового виконання всіма співробітниками Управи та повинні були виконуватися ненімецьким місцевим населенням. Ці постанови стосувалися вирішення господарських питань міста. Часто траплялося так, що розпорядження Президії КМУ були корисними не лише для Києва, але також співпадали з інтересами німецької влади чи були видані на її вимогу та набували першочергової ваги до виконання для всього не німецького населення. Окрім цього, Президія затверджувала на посадах керівників відділів, їх проекти структури і штатів відділів [10; Арк. 4-7; 15, Арк. 2-2 об.] та голів і замісників районних управ [9; Арк.1].

Іншими структурно важливими елементами КМУ були відділи. Очолювали їх керівники, призначувані Президією. В їх права входили розробка проектів штатів і структури відділів для подання на затвердження Президії; видання своїх наказів по відділам про прийом та звільнення працівників відділу, починаючи із керівників секцій і закінчуючи молодшим обслуговуючим персоналом [15, Арк.2].

Відділи складалися з секцій, секторів, підвідділів [15; Арк.51]. Точної дати початку створення відділів немає. В деяких документах, окремі посадовці числяться на своїх посадах з 24 вересня 1941 р. як референти. Ці відомості стосуються, зокрема, відділу праці [18; Арк.1].

З прийняттям схеми організаційної структури Управи, розпочинається енергійна робота з комплектування кадрів і формування нових відділів. Найпершими відділами (із відповідно затвердженими положеннями про структуру) стали організаційно-інструкторський, правничий, адміністративно-господарчий відділи. Їхні

структури затверджено 6 жовтня 1941 р. [19, Арк.10, 11, 12]. Інші відділи формувалися повільніше, тому що були більшими за своїми штатами та вимагали відповідного підбору кадрів.

Із наявних документів випливає, що станом на 2-3 жовтня, частина відділів, які ще не були офіційно затверджені, мали кадрових співробітників. Вони вже користувалися всіма привілеями свого службового становища, тобто мали право харчуватися в їдальні КМУ й отримувати заробітну платню. Вже на цей час відділи починають приступати до роботи. Кількість співробітників по відділах була наступною: 1 відділ пропаганди – на 3 жовтня – 10 чоловік; 2 відділ охорони здоров'я – на 2 жовтня – 11 чоловік; 3 фінансовий відділ – на 2 жовтня – 18 чоловік; 4 відділ суспільної опіки – на 2 жовтня – 6 чоловік [17; Арк.1, 22, 31, 34, 35].

З документів слідує, що співробітники даних відділів, на початок жовтня, вже числилися на своїх посадах. Проте, лише 6 жовтня 1941 р. постановою КМУ під № 12 офіційно затверджується одразу 10 відділів без затверджених положень. Серед них були наступні: 1 фінансовий відділ; 2 відділ культури та освіти; 3 відділ охорони здоров'я; 4 відділ пропаганди та преси; 5 відділ праці; 6 відділ кадрів; 7 відділ суспільної опіки; 8 житловий відділ; 9 відділ міських підприємств; 10 відділ торгівлі та харчування [10; Арк.8]. Того ж числа створюються Бюро скарг і пропозицій [10; Арк.3], автотранспортне управління [10; Арк.6].

Найпершими юридично оформленими, з відповідними положеннями, відділами можна вважати адміністративно-господарський, організаційно-інструкторський та правничий з порядковим сектором, який мусив займатися справами охорони порядку. В подальших документах, комісаріати чи порядковий відділ згадуються лише в середині жовтня в складі Київської районної управи. Про наявність подібного утворення в складі Управи свідчать спомины К. Радзевича, який згадував про участь Буковинського куреня в формуванні порядкового сектору [16; с.131].

Станом на 6 жовтня 1941 року в складі КМУ було тринадцять відділів та автотранспортне управління, Бюро скарг та пропозицій. Створенням цих відділів, КМУ окреслила сферу своїх інтересів і діяльності. Маючи свободу дій для подальшого розвитку, керівники Управи не спинилися на цьому і за власним бажанням збільшували службовий апарат, а також створювали нові відділи. Все це стало наслідком, в певній мірі, байдужості та слабкої зацікавленості німецької військової адміністрації щодо розбудови у Києві місцевого органу самоврядування. Після 6 жовтня створюється ще низка відділів. 16 жовтня створюються відділ міських підприємств і відділ впорядкування міста [15; Арк.10]. 17 жовтня – промисловий відділ та паливний відділ [15; Арк.12, 15].

Це був етап "творчого хаосу", коли переважна більшість відділів не мали затвердженого положення, штатного розпису [20; Арк. 5]. Особливість досліджуваного періоду полягає в тому, що в цей час інтенсивно розбудовується структура КМУ, а її права офіційно поширюються на все нові сфери міського життя. Причому, зазначена активність є результатом прагнень та інтересів частини місцевого населення і прибулих з еміграції українських націоналістів-мельниківців. Інтенсивно підготовлювалося підґрунтя для відновлення нормального функціонування столиці майбутньої самостійної України. Співробітники Управи часто "захоплювалися" своєю роботою і не зважали, навіть, на німецьку військову адміністрацію.

Історія створення КМУ має незначну історіографію. З усіх доступних джерел викристалізовуються дві протилежні, одна одній, версії: радянської, яка стверджує

вала про заснування КМУ німецькою владою і українською емігрантською, вказуючи на створення КМУ як вияв активності частини місцевого населення та українських націоналістів-мельниківців. За джерелознавчим аналізом, найближчою до істини з цих обох версій є українська емігрантська. Джерела вказують на свободу дій засновників Управи в її розбудові за часів німецької військової адміністрації. Під час організації українського органу місцевого самоврядування, засновники Управи зіткнулися з проблемою пошуку кадрів для заміщення посад. Протягом вересня – жовтня 1941 р. здійснювалася інтенсивна розбудова структури КМУ. Вищезазначені дані дають підстави стверджувати, що Управу, в часи німецької військової адміністрації, створено як самоврядну установу місцевого населення.

1. Верба І. Олександр Оглоблин: Життя і праця в Україні. До 100-річчя із дня народження. – Київ, 1999. 2. Верига В. Буковинський курінь 1941. // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. – К., 1993. 3. Величківський М. Сумні часи німецької окупації у 1941-1944 роках. // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. – 1965. – Книга 1(203). 4. Городиський З. Українська Національна Рада в Києві. // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. – К., 1993. 5. Доповідна записка директора Київського медіституту Київській Управі про руйнування солдатами морфологічного корпусу. Листування з німецьким командуванням про встановлення хлібного пайка для населення. 23 жовтня – 18 грудня. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 1, Спр. 60, Арк. 1-71. 6. Заболотна Т. Структура цивільних органів окупаційної влади в Києві. // Архіви окупації 1941-1944. Більше не таємно. – Том 1. – К., 2006. 7. Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб. – К., Львів, 2003.

8. Кучерук О. Чин Володимира Баразія// <http://ukrslovo.kiev.ua/work/archive/2006/38/20.html> 9. Копії наказів та розпоряджень Київської Міської Управи. – ДА Київської області, Ф. Р. 2362, Оп. 1, Спр. 1, Арк. 1-171. 10. Копії постанов. 3 жовтня-20 грудня 1941 р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 1, Спр. 3, Арк. 1-58. 11. Копії розпоряджень. 20 жовтня-19 листопада 1941 р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 1, Спр. 2, Арк. 1-9. 12. Листи, заяви жителів міста Києва голові міста і інші матеріали надані головою міста Києва в "Архів-музей перехідного періоду" №370 – 382. 21 вересня – 21 жовтня 1941р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2412, Оп. 2, Спр. 246, Арк. 1-24. 13. Немирон Н. У збуджений в огні столиці України (славній пам'яті мучеників за Україну в Києві в 1941 – 1942 рр.) // В боротьбі за Українську державу. Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни. – Львів, 1992. 14. Олександр Мезько – Оглоблин. Дослідження та матеріали (До століття народження історика), Нью-Йорк – Острог – Київ – Торонто: Вид. ОА, 2000. – Т. 1. 15. Постанови та підстави до постанов (заяви та інші). 6 жовтня – 27 грудня. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 1, Спр. 43, Арк. 1-87. 16. Радзевич К. Перша київська похідна група ОУН. // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. – К., 1993. 17. Списки співробітників відділів міської управи на одержання перепусток до Ідальні. 1941-1942. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 2, Спр. 6, Арк. 60. 18. Список робітників п/в праці та листування про надсилку робочої сили на с/г роботи та будівництво шляхів. 1941 р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2356, Оп. 2, Спр. 34а, Арк. 1-7. 19. Справа. Копії постанов Київської Міської Управи та голови міста Києва з жовтня 1941р. №1-200. – ДА Київської області, Ф. Р. 2412, Оп. 2, Спр. 3, Арк. 1-226. 20. Стенограма пленуму Київської Міської Управи від 15 листопада 1941р. 15 листопада 1941р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2412, Оп. 2, Спр. 39, Арк. 1-72. 21. Стенограма пленуму Київської Міської Управи від 6 грудня 1941. 6 грудня 1941 р. – ДА Київської області, Ф. Р. 2412, Оп. 2, Спр. 38, Арк. 1-74. 22. Сулятицький С. Перші дні в окупованому німцями Києві. // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. – К., 1993. 3. 23. John A. Armstrong. Ukrainian Nationalism. 1939 – 1945. – New York, 1955.

Надійшла до редколегії 27.01.10

Є. Луняк, канд. іст. наук

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА У ФРАНЦІЇ

У статті розглянуто стан ознайомлення французької громадськості з Україною, проаналізовано причини цікавості французів до постаті запорозького козака на тлі історичних взаємин України та Франції. Автор простежує еволюцію французьких історичних досліджень про Україну в XVI–XX ст.

The acquaintance's state of the French public with Ukraine in the article is covered, the analysis of causes of the French interest in Zaporozhye Cossack's image against the background of historical mutual relations of Ukraine and France is made. Author studies evolution of the French historical research of Ukraine XVI–XX.

До XVII ст. Україна перебувала для французів на задвірках цивілізації й була для них terra incognita, останній оплот християнського світу, щоправда, в зіпсованій схизматичній формі, перед дикими ордами татарської Азії. Лише час від часу нечисленні подорожні приносили до Франції звістки про велику степову країну на сході. Середньовічні карти зображували на сході Європи маловідомі французам землі: Русія, Волинія, Подолія, Сарматія, Скіфія, Тартарія, Дикое Поле тощо. І серед цих назв поступово розповзалася на картах пляма, яку називали Окраїна, Ограїна, Україна, Україна [6].

Значно більше інформації про ці землі почало поступати до Франції з кінця XVI ст. Франція і Польща, як два міцних бастиони католицького світу, часто виступали в ролі природних союзників. Про Річ Посполиту, її територію та населення у Франції досить добре знали. А в 1574 р. французький принц Генрих Валуа (майбутній король Франції Генрих III) навіть став ненадовго королем Речі Посполитої. До того ж, при польському дворі були модні французькі звичаї та одяг, лунала французька мова. Багато французьких найманців служили польським королям. Тож про східні окраїни цієї держави та населяючих їх схизматів французи мали певне уявлення. Саме в цей час в Європі поширюється слава козацького війська – єдиної християнської сили, що чинить постійний спротив турецькій експансії на сході Європи. Про походи та війни козаків в XVII ст. постійно повідомляє французька преса, зокрема популярні "Gazette de France", "Mercure de France" та ін.

Все більше з'являється французьких нарисів про Україну, її населення, звичаї, минуле. Багато уваги приділено описам діяльності козаків. Свідчення про Україну бачимо у авторів XVII ст. Б.де Віженера [7; 58], А.Теве [9, с. 142.], Ж.Маржере [15; 16; 24; 42], П.Шевальє [27; 31], Л.де Восьенна [12, с. 332-353; 56] та ін. Як правило, всі вони перебували на дипломатичній чи військовій службі при дворі польських королів.

Проте честь своєрідного "першовідкривача" козацької України для французів належить Г.Л.де Боплану, "Опис України" якого став найголовнішою працею про наш край не лише у Франції, але й у Європі [29]. Своє першочергове значення для дослідників України на Заході праця Боплана зберігала понад століття, витримавши багато перевидань та перекладів європейськими мовами. Жоден серйозний історик не починав писати про Україну, не ознайомившись з цим твором. Можна стверджувати, що Боплан відіграв щодо України ту ж саму роль, що й Колумб для Америки. Про Україну писали й раніше, але вперше з'явився цікавий детальний яскравий опис цієї землі, людиною яка прожила тут 17 років, добре вивчила її історію, звичаї та культуру й залишила цю країну саме напередодні найбільшого з козацьких повстань, що сміливо можна визнавати українською революцією. Боплана у Франції вважали головним фахівцем та авторитетом з української проблематики. Зважаючи на те, що українська війна та справи козаків були тоді на слуху, про них регулярно повідомляли європейські газети, твір французького військового